

Suskunluk Sarmalı ve Öğretilmiş Çaresizlik

Tüm dünya kendi sorunlarıyla mücadele etmekte ve çözüm yolları aramaktadır.

“Olanları görüyorsun ve "Niye?" diyorsun. Bense olmayanları hayal ediyor ve diyorum ki: "Niye olmasın?" Bernard Shaw

Ülkemizde; halksızlıklar karşısında “Niye” diye soran kişi sayısı çok azdır. Peki neden bu sessizlik, neden bu çekingenlik? Bu soruya kısaca, “eğitim sistemimizden ve/veya ataerkil aile kültürümüzden kaynaklanmaktadır” şeklinde cevap verebilirsiniz. Ancak, zannetmeyin ki bu sadece ülkemize has bir hareket tarzı, tüm dünyada yaygın olan bir eksikliktir. Ama Türkiye gibi gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde daha fazladır.

Yaşanan tecrübeler, örf-adetler ve öğretilenler kapsamında toplum içinde kabul gören fikirlere ‘**genel-geçer fikir/görüş veya toplumsal algı**’ adı verilmektedir. Eğer kişinin savunduğu fikirler, genel-geçer fikirlerle uyumlu ise kişi çok rahat hiç çekinmeden fikirlerini hatta yüksek sestene dile getirir. Ama değilse, kişi **toplumdan dışlanma korkusuyla** konuşurken kendini kısıtlar ve/veya fikrini söylemekten çekinir.

1990’lardan itibaren konuyu bir davranış biçimi teorisi olarak ele alan Alman siyaset bilimci Elisabeth Noelle-Neumann, kişilerin fikir/görüşlerini söylemeye korkmasına ‘**Suskunluk sarmalı**’ adını vermiştir.

Suskunluk sarmalı denince akla ilk gelen demokrasidir, siyasettir, fikir özgürlüğüdür. Ancak kişiler fikir özgürlüğünü kullanırken “siyaset yapma” gibi itirazları hatırlarsınız. Çok doğru, siyaset burada yapılmaz, siyaset; **siyasi partide** yapılır. Ancak, halkın veya anayasal kurumların başında bulunan sorumluların kendisini/kurumunu yakından ilgilendiren konularda/devlet uygulamaları hakkında fikirlerini söylemesi, hakkını araması, tenkit etmesi **siyaset yapmak** değildir. Siyaset yapmak, *ülke yönetimine talip olarak, bir ideoloji ve program dâhilinde bir siyasi partinin içinde yer alarak yapılan faaliyetlerdir*. Bunun dışındakiler Halkın görüşüdür. Halkın kendini yakından ilgilendiren eğitimden, trafiğe, sağlıktan, ulaşımaya kadar hakkını araması siyaset olarak kabul edilirse, suskun vatandaşın konuşmak için sadece spor, film, yemek v.b konular kalır ki, bu fikir özgürlüğüne vurulan en büyük kilittir.

Konuşan, fikirlerini ortaya koyan halkın oluşturduğu genel istek ve arzular “**Halkın/Toplumun Görüşünü**” oluşturur. Halkın Görüşü kavramı; ilk kez 18. yüzyılda Fransa’da ortaya çıkmıştır. Genellikle tartışmalı olan bu kavram halen tam olarak tarif edilememektedir. Alman tarihçi Oncken “*halkın sunduğu her iyi fikrin karşısında, güçlü bir varlık (Proteus) çeşitli kılıklarda ortaya çıkarak görüşe karşı çıkacaktır*”ⁱ şeklinde açıklamaktadır. ‘**Toplum Görüşü**’ kavramı içinde, ‘Toplum’ derken; ‘**Tüm Toplum**’ ve ‘**Toplumdaki Çoğunluk**’ ikileminin çok yönlü anlamlara yol açtığı görülürⁱⁱ. Bu ikilem konuyu förmüle etmeyi zorlaştırmaktadır. En sonunda ‘Halkın Görüşü’ tabirinin ne olduğunu

herkes bilir ama açıklamasında sıkıntılar vardır. Her kesim kendisine uygun bir *Halkın Görüşü* yaratabilir.

Elisabeth Noelle-Neumann, 1993 yılında yazdığı kitabında, Amerikalı sosyolog Edward Ross'un "*Halkın Görüşü X Egemen Görüş*" denklemini ortaya koyduğunu ve bu iki görüşün çarpıştığını ve hatta kişilerin kendi görüşlerine karşı dahi olsa, egemen görüşü destekleyebildiklerini belirtmektedir. *Egemen görüşe* karşı kendi görüşünü seslendiremeyenlerin oluşturduğu bu denklem "*suskunluk sarmalını*" oluşturmaya başlar.

Suskunluk Sarmalına neden olan faktörlere baktığımızda; **Toplumdan dışlanma korkusu** öncelikle karşımıza çıkmaktadır. Fikirlerim beğenilmezse, yalnız kalırsam korkularıⁱⁱⁱ, insanları "*çevreye uyum göstermek; hayatı huzur içinde yaşamak; etliye sütlüye bulaşmamak*" yaklaşımıyla çoğunluğun görüşüne veya egemen görüşe yakın olmaya doğru itmektedir^{iv}. Eğer fikirleriniz genel-geçer fikirlere ve egemen görüşe karşı ise bazı kişiler bunlara direkt karşı çıkmaktan ziyade çoğunluğun veya egemen grubun düşünce eğilimin ne yönde olduğu hakkında sinyaller yakalamaya çalışarak, bu sinyallere göre konuşup / konuşmamaya karar verirler^v. Bu itaat karşısında '**Sessiz Çoğunluk**' doğal olarak oluşmaya başlar. Sınırları kafanızda siz çiziyorsunuz^{vi}.

Suskunluk sarmalına etki eden diğer bir konu da *genel bilgi eksikliği* olduğu söylenir. Ancak tam olarak bu değildir. Çünkü suskunluk sarmalı; **yeterli bilgi ve fikriniz mevcut iken suskun kalmaktır**. Hatta konu hakkında bilgisi olmayan ancak, yüksek tondan ve çok konuşan kişilerden çekinerek susmayı tercih etmektedir^{vii}.

Noelle-Neumann'a göre '**Çoğulcu Bilgi Eksikliği**'. Bir şahıs ve/veya bir grubun sahip olduğu düşünce ne ise, toplumun geri kalanının da o düşünceye sahip olduğu sanılır. Bu bir yanılgı olup buna çoğulcu bilgi eksikliği denir. Aslında, algılamalarımız, deneylerimize bağlı olarak **ona attığımız anlamla** şekillenir. Diğer taraftan **medya**, bir veya birden fazla fikri yayınlarıyla baskın kılıp, aynı anda azınlığın fikirlerinin sesini kısarak '**Çoğulcu Bilgi Eksikliği**'ni yaratabilen veya tam tersine bir fikri popüler yapabilen ciddi bir güç odağıdır.

Çoğulcu bilgi eksikliği gelişmekte olan ülkeler için çok ciddi bir tehlikedir. Çünkü bu bilgi eksiklerinin yerini, kulaktan dolma, büyüklerin söyledikleri bilgiler alır ve bunlar çoğunluk tarafından sık sık dillendirilerek "*Tabu*" haline getirilir. Toplum, bu kavramları, hatalı olduğunu bilse dahi, konuşmaz, tartışmaz ve görmezden gelir ki, bu yaklaşım Çoğulcu Bilgi Eksikliği'nin devam etmesine ve aydınlanmaya giden yolun tıkanmasına neden olur.

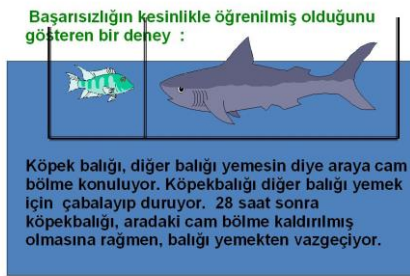
Noelle-Neumann'a göre kişilerdeki "**toplumdan dışlanma korkusu**" suskunluk sarmalın başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Suskunlukla-konuşmak arasında bulunan ince çizgi, önce soru sorarak; bilahare fikirler beyan edilerek aşılır. *Soru sorma* bu ince çizgiyi aşmanın en iyi yoludur. Bu sefer de acaba sorumu çok mu basit bulurlar endişesi ortaya çıkabilir. Ama soru sormak da ciddi cesaret işidir. Soruyu beğenmeyenlere "*lütfen ayağa kalkın da bir soru da siz sorun*" demek doğru bir yaklaşımdır.

Sessizlik Bir Yalan İken, Sessiz Kalmak Zordur^{viii}. Victor Hugo

Diğer taraftan, 21. Yüzyıl ile birlikte hayatımızın her konusuna hızlı bir giriş yapan internet, sosyal hayatımızı da tamamen değiştirmiştir. İnsanlar, toplum içinde söylemeye çekindikleri fikirlerini, sohbet, haber grupları, bloglar üzerinden rahatlıkla dile getirmekte ve fikirler hızla yayılabilmektedir^{ix}. İnternet, kendini soyutlanmış hisseden kişilerin daha canlı bir hayata sahip olabilmesi için yeni fırsatlar yaratmıştır.

Suskunluk sarmalıyla yakın ilişkisi bulunan diğer bir konu da “**Öğrenilmiş/Öğretilmiş Çaresizliktir**”. Hayatımızda yaşadığımız olaylar bize birçok tecrübeler kazandırmıştır. Bazen yapılması, başarılması mümkün olan konularda dahi ya tembellikten ya kendimize güvenmediğimizden “yapamam” deriz. Bazen de “zor ama başlayayım bir ucundan” deriz ki, işte o yapılamaz dediğimiz konunun, nasıl basitçe başarıyla yerine getirilebildiğine kendimiz dahi şaşarız. Aslında denemekten ne çıkar. Ancak, denemek *mücadele* demektir, *zaman harcamak* demektir, zaman zaman *sinirlenmek*, *üzülmek* demektir. Ama başarı gelirse *mutluluk* demektir. Denememek aslında tek kelime “tembellikle” tarif edilebilir. Aslında, başarısızlık da olsa, mutluluk getirmektedir. Çünkü en azından vazgeçmemektir, kendine güven ve bu yolda ilave birçok şey öğrenmek demektir. Hiçbir sorun çaresiz değildir, her şeyin bir çıkış yolu vardır. Bunu hissettiğimiz anda, başarı ve mutluluk beraberinde gelecektir.

Çaresizlikle ilgili yapılan bir deneyde, cam akvaryum içerisine köpekbalığını koyarlar. Daha sonra akvaryumu cam bir bölme ile ayırır ve diğer tarafa küçük bir balık bırakırlar. Köpekbalığı açtır ve küçük balığı yemek için hızla küçük balığa yönelir ama kafası cam bölmeye çarpar ve küçük balığa ulaşamaz. Köpekbalığı çok sayıda deneme yapmıştır ama küçük balığı yiyememektedir. Bir süre sonra küçük balığı yemek için çaba harcamaktan vazgeçer. Bir süre sonra cam bölme kaldırılır, ama Köpekbalığı yaptığı denemelerle küçük balığı yiyemeyeceği öğrendiği için küçük balığa saldırmaz. Şartlar değişmiştir, köpekbalığının küçük balığı yeme şansı vardır. Ancak köpekbalığı, küçük balığı yiyemeyeceğini defalarca deneyerek öğrenmiştir. Bu “**Öğrenilmiş Çaresizliktir**”. Bir süre sonra, Köpekbalığının bir oğlu dünyaya gelir ve oğul köpekbalığı içgüdüsel olarak küçük balığı yemeye kalkar. Ancak baba Köpekbalığı “dur oğlum, o küçük balığı yiyemezsin, o balık yenmez, deneyimlerim bana



bunu gösterdi” der ve oğul köpekbalığı küçük balığı yemek için çaba harcamaz. Babası öyle söylemiş ve ona öyle öğretmiştir. Bu ise “**Öğretilmiş Çaresizliktir**”^x.

Filler de öğrenilmiş çaresizlikle eğitiliyor. Fil henüz bebekken zincire bağlanıyor ve birçok denemeye rağmen kaçamayacağını öğrenen fil, zincirler çözüldükten sonra da kaçmaya çalışmıyor. Çünkü o kaçamayacağını öğrenmiştir.

Diğer taraftan insanlar da güç gösterilerek, "... yaparsan hiçbir şey değişmez" v.b öğretilmiş çaresizlikle yetiştirilmektedir.^{xi} *Biz hiçbir şeyi beceremeyiz, ben ne yapabilirim ki, hayırlısıyla iyi olur inşallah*" v.b cümleler "**Öğretilmiş Çaresizlik** örnekleri olarak çok tanındık gelmektedir.

Hareket bizimle başlar, içimizle başlar. Öncelikle içimizdeki çaresizlikleri yok etmeli, denemekten yılmamalı ve bir an önce harekete geçmeliyiz. İçimizdeki çaresizliği yenmeden, istediğimiz kadar çaba harcayalım, başarılı olmamız imkânsızdır.

Cahillik Korkuya, Korku Nefrete, Nefret Şiddete Neden Olur. İbn-i Rüşd

Ölü Ozanlar Derneği filminde bir sahne vardır. Öğretmen (Robin Williams) "*Hiçbir şey aslında görüldüğü gibi değildir. Her şeye değişik açılardan bakacaksınız*" der ve bir anda masanın üzerine sıçrar "*biraz önce hepimizle aynı seviyedeydim. Bana hepimiz eşit gibi gözükiyordunuz. Ama şimdi farklı gözükiyorsunuz. Size/ etrafa yukardan ve değişik açılardan bakıyorum*". Ayrıca, Robin Williams Ölü Ozanlar Derneğinin eski başkanı Thereau'ya (Toro) atfederek "*Çoğu insan hayatını büyük bir çaresizlik içerisinde geçirir. Siz böyle olmayın, etrafınızdaki çiçekleri toplayın*" demektedir.



Aynı konu Şener Şen (Avcı), Cem Yılmaz'ın oynadığı "Av Mevsimi" filminde de işlenmektedir. Avcı genç polislere ders verirken "**çıkamaz bir sokağa girer ve tikanırsanız, Bakış Açınızı değiştirin, muhakkak bir çözüm vardır**"^{xii} der.

Sorunu olmayan toplum, aile, sıkıntı çekmeyen insan yoktur. Hatta "**büyük başın büyük derdi olur**" diye bir özlü sözümüz de vardır. O zaman **sorun; sorunlu olmakta** değil, **sorunlara çözüm üretecek güce sahip olamamakta, azim**

ve kararlılık gösterememektedir. Ancak, sorunların üzerine ısrarla ve azimle gitmeye karar verdiğinizde, işte tam bu noktada **öğretilen çaresizlik** devreye girer, birileri çıkıp o azmi kırmak için elinden geleni yapar.^{xiii}



Çaresizlik; hayatlarımıza giydirilmiş peşin hükümdür; Bizi **susluluk sarmalına götürendir;** bazen demokrasidir yalanlarla süslenmiş çirkin yüzleri saklayan; mazlum olmayı, kahrolmayı, tevekkül ve biat etmeyi öğreten. En nihayetinde bir yanılsamadır. Özgürlüğümüzü ve düşüncelerimizi geleceğimizden soyutlayan bir boyun eğmedir. Yürekerin sancısıdır öğretilmiş çaresizlikler^{xiv}. Acısı-tatlısı önceden belirlenmiş, yazılmış; kimilerinin kader diye alnımıza yazdığı, kimilerinin hüküm diye boynumuza astığı ve umutların teker teker yok edildiği

şiddettir öğretilmiş çaresizlikler.^{xv}

Karamsarlığa Kapılan Kalpler Çareyi Bulamaz. Tevfik Fikret

Sonuç olarak,

İnsan tek başına iken masumdur, günahsızdır. Ama iki kişi bir araya gelince; koordine, işbirliği, egemenlik kavramları öne çıkar ve bazı konularda karşınızdaki tek kişi de olsa *muhalefet* vardır. Muhalefet hep olacak mühim olan fikirlerimizi söyleyebilmek ve tartışmayı bilmektir. Bu çokseslilik zenginliktir. Ama **daha önemlisi** soru soran, fikir beyan eden diğer kişilere tahammül edebilmektir. Voltaire'e atfedilen **"Fikirlerinize katılmıyorum ama fikirlerinizi ifade edebilmemiz için canımı bile veririm"** özdeyişini esas almalıyız.

Öğretilmiş çaresizlerden olmayalım. Denemelerden bıkmayalım. *"Su küçüğün, söz büyüğün; Söz gümüşse, sükût altındır"* özdeyişlerini bir kenara bırakalım.

Suskunluk sarmalı ve öğretilmiş çaresizlik bir ülke, bir kurum, bir aile için tehlikeli bir durumdur. Konuşmayıp dedikodu yapan, içine atan kişi/gruplar gereksiz bir yanılısama içinde ilerleyemezler. "Niçin" diyen, soru soran ve hatta hayal kurup "neden olmasın" diyen nesillerden olmalıyız. Her sorunun bir çözümü vardır.

Şairin dediği gibi, "**Çaresizseniz Çare Sizensiz**"^{xvi}

Aktivistim diye ortalıkta dolaşmana gerek yok ki... Bugün, **insani değer yargıları taşıyan, empati nedir bilen herkesin alınımın tam ortasında zaten 'AKTİVİST' yazmalı**. Ortalık toz-dumanken, olan bitene kayıtsız kalabiliyorsan, suya sabuna dokunmuyorsan, fişi çekip gündemden kopup sakin ve huzur içinde yaşayabildiğini etrafınla bir tür spiritüel zafer gibi paylaşıyorsan; sadece sanatçılığından değil, insanlığından da şüphe duyarım¹.

Finn Jones (Sanatçı)

Kaynakça:

Ayşehan Çakıcı, "Örgütlerdeki Sessizlik: Sessizliğin Teorik Temelleri ve Dinamikleri" **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 16, Sayı 1, 2007, s.145-162** 145.

Ayşehan Çakıcı, "Karanlık Tarafa Nasıl Geçilir? – Bölüm 3 "Suskunluk Sarmalı"

<http://www.etikblog.com/karanlik-tarafa-nasil-gecilir-bolum-3-suskunluk-sarmali>, 12 Ocak 2017.

Carroll J. Glynn, Susan Herbst, Mark Limndeman, Garret J. O'Keefe, Robert Y. Shapiro, "**Public Opinion, Colorado**", West View Press, 3. Baskı, 2016.

Engin Göksu, "Öğrenilmiş ve Öğretilmiş Çaresizlik", <http://blog.milliyet.com.tr/AramaBlogger/ogrenilmis-ve-ogretilmis-caresizlik/Blog/?BlogNo=367381>, 13 Ocak 2017.

Em Griffin, Andrew Ledbetter, Glenn Sparks, **A First Look at Communication Theory**, Mc Graw Hill Education, Sixth Edition, 2012.

Ertan Acar, "Öğretilmiş çaresizlik", 22 Eylül 2015, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ertan-acar/ogretilmis-caresizlik-1438022/>, 12 Ocak 2017.

Hayes, A. F., Glynn, C. J., & Shanahan, J. "Validating the willingness to self-censor scale: Individual differences in the effect of the climate of opinion on opinion expression". **International Journal of Public Opinion Research**, 17, 2005.

Neill, Shelly, **The Alternate Channel: How Social Media is Challenging The Spiral of Silence Theory in Glibt Communities of Color**, Amerikan Üniversitesi, 2009, Washington, D.C.: 42. <http://www.american.edu/soc/communication/upload/09-neill.pdf>, 14 Ocak 2017.

Noelle-Neumann, "Return to the Concept of a Powerful Mass Media," ... of the Spiral of Silence Theory," **Public Opinion Quarterly** 41 (1977): 143–158.

Noelle-Neumann, E. **Spiral of Silence, Public Opinion and Our Social Skin**, Chicago Üniversitesi Yayınları, Chicago, 1984.

Stephane Hessel, Çev. İsmail Yerguz, **Öfkelenin, İstanbul**, Cumhuriyet Kitapları Yayınevi, 2011.

ⁱ Alman Tarihçi Oncken "Halkın Görüşü- kavramı hakkında iyi bir fikir beyan etmeye yeltenen, bu kavramı tanımlamaya çalışan herkes kısa zaman sonra **Proteus** adlı bir varlıkla karşı karşıya geldiğini fark edecektir. Proteus öyle bir varlıktır ki kendini ardı ardına binlerce kılığa sokabilir. Bu kılık değiştirme gözle görünür veya görünmez, aciz veya etkili olabilir, kendini bize sayamayacağımız kadar çok değişime uğramış şekilde sunabilir. Kendine o kadar güvenir ki, onu sımsıkı tutsakta her zaman bir yolunu bulup parmaklarımız arasından sıvışıp kaçmasını bilir."

ⁱⁱ Noelle-Neumann, E. "Spiral of Silence, Public Opinion and Our Social Skin", Chicago Üniversitesi Yayınları, 1984.

ⁱⁱⁱ Em Griffin, Andrew Ledbetter, Glenn Sparks, "A First Look at Communication Theory", New York, Mc Graw Hill Education, Sixth Edition, 2012.

^{iv} İbid.

^v Hayes, A. F., Glynn, C. J., & Shanahan, J. "Validating the willingness to self-censor scale: Individual differences in the effect of the climate of opinion on opinion expression". **International Journal of Public Opinion Research**, 17, 2005, ss.443-455..

^{vi} Erdil Yaşaroğlu, **Komikaze 18-Sınırlar**, İstanbul, Doğan Kitap, 2014,

https://www.google.com.tr/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=Komikaze+18+-+Sınırlar&stick=H4sIAAAAAAAAAAONgFuLSz9U3KC_MLTPNVeLVT9c3NEzONU3JLSw00BJwLC3JyC8KyXfKz8_2z8upBAC73iQDLwAAAA, 12 Ocak 2017.

^{vii} Dietram A. Scheufle, Patricia Moy, "Twenty-Five Years Of The Spiral Of Silence: A Conceptual Review And Empirical Outlook, 2000, **International Journal of Public Opinion Research** 12: 3–28.,

<https://academic.oup.com/ijpor/article/12/1/3/739823/TWENTY-FIVE-YEARS-OF-THE-SPIRAL-OF-SILENCE-A>, 12 Ocak 2017.

^{viii} Victor Hugo

^{ix} El yazısıyla çoğaltılan şüirler, teksir edilen bildiriler, artık yerini what's up, twitter, e-posta, linkedin gibi sosyal medya organlarına bırakmıştır.

^x Engin Göksu, "Öğrenilmiş ve Öğretilmiş Çaresizlik", <http://blog.milliyet.com.tr/AramaBlogger/ogrenilmis-ve-ogretilmis-caresizlik/Blog/?BlogNo=367381>, 13 Ocak 2017.

^{xi} Ertan Acar, *Öğretilmiş Çaresizlik*, 22/09/2015, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ertan-acar/ogretilmis-caresizlik-1438022/>, 12 Ocak 2017.

^{xii} Ortalık bu kadar toz dumanken suya sabuna dokunmayan dizide oynamam mümkün değil, **Hürriyet Gazetesi**, 17 Mart 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/ortalik-bu-kadar-toz-dumanken-suya-sabuna-dokunmayan-dizide-oynamam-mumkun-degil-40398092>

^{xiii} Öğretilmiş Çaresizlik, <https://eksisozluk.com/ogretilmis-caresizlik--937775>, 12 Ocak 2017.

^{xiv} Öğretilmiş Çaresizlik, <https://eksisozluk.com/ogretilmis-caresizlik--937775?nr=true&rf=ogretilmis%20caresizlik>, 12 Ocak 2017.

^{xv} Ertan Acar, **a.g.m**

^{xvi} Behçet Necatigil, "Çaresizseniz Çare Siziniz", <https://oguzaslan.wordpress.com/2011/02/16/caresizseniz-care-sizsiniz/>, 12 Ocak 2017.